

Dejan Gabrovšek

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
ZRC SAZU
dejan.gabrovsek@zrc-sazu.si
ORCID: 0000-0002-4995-1814

Opredeleževalna in stavčnočlenska vloga kot temeljni lastnosti podredij v slovenščini

Prispevek se osredotoča na najpomembnejši lastnosti podredij v slovenski večstavčni povedi, to sta opredeljevalna vloga, pri kateri odvisnik natančneje določi povedek ali besedno zvezo matičnega stavka, in stavčnočlenska vloga, pri kateri je odvisnik stavčni člen ali del stavčnega člena matičnega stavka. Prispevek predstavlja tudi lastnosti, ki sodijo pod navedeni krovni lastnosti. Opredeleževalna in stavčnočlenska vloga sta definicijski za vsa podredja. Razmerja, ki teh lastnosti ne izpolnjujejo, ne sodijo med podredja.¹

Ključne besede: podredje, veznik, restriktivnost, stavek, propozicija

Determinative and Syntactic Functions as Fundamental Properties of Subordination in Slovene

The article focuses on two key characteristics of subordinate clauses in Slovenian multi-clause sentences: the determinative role, whereby the subordinate clause more precisely defines the predicate or phrase of the main clause; and the syntactic role, whereby the subordinate clause has syntactic function within the matrix clause. It also presents the features that fall under these two categories. These two roles are defining features of all subordinate clauses. Relationships that do not fulfil these criteria do not belong to subordinate clauses.

Keywords: subordinate clause, conjunction, restrictiveness, sentence, proposition

1 Uvod

Članek definira temeljne lastnosti podredij v slovenski večstavčni povedi. Podredje je sicer možno definirati na več različnih načinov (gl. zlasti Cristofaro 2003), kar vpliva tudi na to, katera razmerja sodijo v podredja, mi pa v ospredje postavljamo pomen-sko-oblikovni vidik. Zgledi so (i)zbrani s korpusno preverbo in analizo večjega števila zgledov (gl. Gabrovšek 2023a; Gabrovšek, Krvina 2026). Zanima nas predvsem, *kaj* podredje je, zlasti v odnosu do ostalih skupin večstavčne povedi v slovenščini.

¹Članek je nastal kot del projekta Z6-60182 Raziskava podredij v slovenski večstavčni povedi, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. Ilustrativno gradivo za članek temelji na zgledih iz korpusa Gigafida 2.0 in raziskovalnih podatkih v Gabrovšek (2026a), Gabrovšek, Krvina (2026). Zahvaljujem se dr. Nini Ledinek in dr. Andreji Žele za dragocene pripombe pri nastanjanju članka.

1.1 Podredje z vidika stopenj odvisnosti in meril za podrednost

Merila za podrednost (ki so hkrati tudi lastnosti podredij) so opisana v prispevkih Lehmann (1988), Haspelmath (1995: 12–17), Cristofaro (2003), Пекелис (2015), Gabrovšek (2024a), a posamezna merila za podrednost izpolnjujejo tudi razmerja, ki niso podredna.² V raziskavah slovenske večstavčne povedi (Gabrovšek 2023a) se je izkazalo, da sistema slovenske večstavčne povedi ne moremo zadovoljivo opisati le s kategorijami podredje, priredje in soledje.³ S tem ko smo dodali nove kategorije⁴ (nematična dopolnila, pridane propozicije in parenteze) in za uvrstitev posameznega razmerja v sistem večstavčne povedi oblikovali več kot 10 meril za podrednost (Gabrovšek 2024a) in prirednost (Gabrovšek 2024c), je potreba po uvrščanju vseh razmerij zgolj med podredja, priredja in soledja odpadla.⁵

Teorija stopenj odvisnosti dokazuje, da stopnja odvisnosti (torej kako tesno sta stavka v dvostavčju povezana) pada od najbolj podrednih do najbolj prirednih (gl. Пекелис 2015; Gabrovšek 2023a, 2024a, 2024c; Schmidtke-Bode, Diessel v tisku). Padanje odvisnosti ni značilno le za prehode med večjimi skupinami razmerij (npr. med podredji in nematičnimi dopolnili), ampak tudi znotraj teh razmerij: ozi-ralni odvisniki so bolj odvisni kot vsebinski, vezljivi so bolj odvisni kot družljivi, krajevni so bolj odvisni kot časovni itd.).⁶ Na to opozarjamo, ker vsa merila za podrednost ne veljajo za vsa podredja,⁷ vsa podredja torej niso prototipična, kar pa jih še ne uvršča izven podredij. Vsa podredja izpolnjujejo merila, ki so opisana v tem članku.

² Ravno zato je vidik različnih stopenj odvisnosti pri proučevanju slovenske večstavčne povedi smiseln.

³ Nekatere raziskave so to sicer (implicitno) počele, npr. Pogorelec (2021: 88) govori o mejnih konstrukcijah med priredjem in podredjem.

⁴ To ne pomeni, da ta razmerja prej niso bila znana ali obravnavana, manjkala pa je umestitev v sistem večstavčne povedi.

⁵ Kot ugotavlja Cristofaro (2003: 20): »Any parameter chosen to distinguish between subordination and non-subordination will combine with a number of other parameters, yielding a variety of possibly very different clause linkage (sub)types. In this respect, the distinction between subordination and nonsubordination should not be regarded as a discrete one (as implied by the opposition between subordination and coordination), but rather as a syntactic continuum involving a number of different and quite freely combinable parameters. Thus, it is quite evident that any distinction drawn on the basis of a single parameter, such as embedding, will leave aside a number of significant features of the relevant clause linkage types«.

⁶ Zavedanje, da podredje kot celota ne tvori homogene celote, ampak se posamezna podredja med sabo razlikujejo, je sicer že znano (med drugim Lehmann 1988; Smolej 2018; Gabrovšek, Žele 2019; Belaj, Tanacković Faletar 2020: 168 in tam navedena literatura; Gawel 2022; Gabrovšek 2023a).

⁷ Nekatera merila za podrednost pa izpolnjujejo tudi razmerja, ki niso podredna. To je glede na teorijo stopenj odvisnosti pričakovano.

1.2 Definicije

Ker se različni termini za opis lastnosti podredij uporabljajo različno, želimo s temi definicijami olajšati razumevanje prispevka in prispevati k ustaljevanju terminologije.

Besedni stavčni člen je stavčni člen v obliki besede ali besedne zveze.

Glavni stavek je del matičnega stavka brez odvisnikov in je v komplementarnem razmerju do podrednega stavka.

Nevezniški stavek je stavek v dvostavčju, ki ga ne uvaja veznik.

Matični stavek je stavek, znotraj katerega ima vsak element (beseda, besedna zveza, stavek) svojo opredeljevalno in stavčnočlensko vlogo. Te vloge s svojo intenco določa zlasti glagol. En matični stavek tvori eno propozicijo in ima eno temo in remo. Matični stavek je v komplementarnem v razmerju do odvisnika.

Odnosnica je zaimek, ki stoji v matičnem stavku, izraža stavčnočlensko vlogo odvisnika in deluje kot most med matičnim in podrednim stavkom. Odnosnica je del odvisnika.

Odvisnik je sestavljen iz odnosnice in podrednega stavka. Kot celota zaseda mesto (dela) stavčnega člena matičnega stavka in je v razmerju do njega podrejen. Z vidika stavčnočlenske vloge je to stavčni stavčni člen.

Podredje je pomensko-skladenjski odnos med odvisnikom in matičnim stavkom, pri čemer je odvisnik odvisen od matičnega stavka.

Podredna vez je skupek elementov, ki so nujni za obstoj podredja.

Podredni stavek je vezniški stavek, ki je v razmerju do nevezniškega stavka (glavnega stavka) opredeljevalen in je v nevezniški stavek vstavljen (tvori samostojno propozicijo, ki je podrejena v razmerju do glavnega stavka). Kot celota se nanaša na odnosnico.

Stavčni stavčni člen je stavčni člen v obliki stavka, tj. odvisnik.

Vezniški stavek je stavek, ki ga uvaja veznik.

1.3 Razlike in potreba po ločevanju med podrednim stavkom in odvisnikom

Praviloma se – vsaj v slovenističnem jezikoslovju – termina podredni stavek in odvisnik razume sinonimno. Zaradi poudarka, ki ga dajemo odnosnici, ta pa stoji v matičnem stavku (Cristofaro 2003: 97), je prišlo do potrebe po ločevanju med enoto, ki se začneja s podrednim veznikom (podredni stavek v zgledih (1–3) odebeljen), in enoto, ki se začneja z odnosnico (odvisnik, v zgledih (1–3) podčrtan), saj se lastnosti teh dveh enot ne prekrivajo povsem. Ena od lastnosti je, da je odnosnica lahko ločena od podrednega stavka, zgled (2) (Gabrovšek 2023b: 48). Neposredno z nadredno besedo

se povezuje odnosnica, in ne podredni stavek (Žele 2016a: 89; 2017). Ker se podredni stavek nanaša na zaimek, so s tem omogočeni tudi prilastkovi odvisniki, saj pri njih ni razmerja med povedkoma glavnega in podrednega stavka, ampak je le razmerje med odvisnikom in jedrom nadredne besedne zveze, ki je najpogosteje samostalnik.

Razliko z vidika propozicijskosti lahko strnemo tako:

- Odvisnik je sestavina matične propozicije in je odvisna oz. nesamostojna propozicija matične propozicije, v ospredju je stavčnočlenski vidik,
- Podredni stavek tvori samostojno propozicijo znotraj zložene povedi,⁸ v ospredju je medpropozicijski vidik (Žele 2014: 5), pri čemer propoziciji nista vzporedni, ampak podredni.

Potreba pri ločevanju podrednega stavka in odvisnika se dodatno kaže pri primerih, ki jih uvaja veznik *ki*, a niso prilastkovi odvisniki, zgled (3): podredni stavek (*ki imajo jekleno voljo*) je prilastkov glede na odnosnico *tisti*, odvisnik (*tisti, ki imajo jekleno voljo*) pa je osebkov.⁹ Ker ima vsak podredni stavek odnosnico, je do nje v prilastkovi vlogi, a ta vloga ne vpliva na vlogo odvisnika, torej celote. Vlogi se prekrivata le pri prilastkovih odvisnikih.

- (1) *Reka je odnašala vse, **kar ji je prihajalo na pot.***
- (2) *Zato sem nehal kupovati predmete, **ker so postali predragi.***
- (3) *Tisti, **ki imajo jekleno voljo**, so po navadi v življenju uspešni in so nagrajeni.*

Med matičnim in odvisnim stavkom ni le ene meje, kot je to značilno za ostala razmerja slovenske večstavčne povedi, ampak sta to dve: vključno z odnosnico dalje (odvisnik) in vključno z veznikom dalje (podredni stavek).

1.4 Obveznost dvočlenskosti

Med odvisnike sodijo le glagolski stavki, ki imajo nadredni element, na katerega se vežejo (Schmidtke-Bode 2014: 7; Wiemer 2026: 13). Za podredno zloženo dvostavčje sta nujna:

- dva stavka z izraženo osebno glagolsko obliko, nadredni element je glagol v osebni glagolski obliki. To so t. i. obglagolski odvisniki,¹⁰

⁸ Torej povedek podrednega stavka okoli sebe razporedi udeležence, enako kot to velja za povedek glavnega stavka.

⁹ Kot ugotavlja tudi Misja (1966: 74), bi osredotočanje le na vlogo veznika in podrednega stavka vodilo do zaključka, da so vsi odvisniki prilastkovi, kar pa ne (z)drži.

¹⁰ Termina sta povzeta po Lehmannu (1986: 668), ki ločuje »**adverbal** syntactic functions« in »**adnominal** syntactic functions«.

- en stavek z izraženo osebno glagolsko obliko (podredni stavek) in nadredno polnompomensko besedo (samostalnik, pridevnik, prislov, glagol v neosebni glagolski obliki). To so t. i. obimenski odvisniki, vsi so prilastkovi.

2 Temeljne lastnosti

Vsako podpoglavje opisuje posamezno lastnost, ki je vezana na temeljno lastnost, to je enopropozicijskost, ki pa se najjasneje kaže skozi opredeljevalno in stavčnočlensko vlogo odvisnika. Te lastnosti se med sabo prepletajo in dopolnjujejo: če stavek katerekoli od teh lastnosti ne izpolnjuje, ne gre za podredje.

Razprava kot glavnega kazalca podrednosti vezniškega stavka v ospredje ne postavlja podrednega veznika, saj so vezniki »pomensko odvisne in nesamostojne slovnice oz. skladijske besede« (Krvina, Žele 2018: 7; Žele 2026b) in se njihova vloga kaže šele v že izraženem skladijskem odnosu, ali drugače: vezniki so podredni, ker, ko in če stojijo v podredjih, podredni veznik pa nima pomembnega vpliva na to, da bi neko razmerje »naredil« podredno.

2.1 Enopropozicijskost

Matični stavek z vsemi stavčnimi členi tvori eno propozicijo (Petr 1987: 446; Toporišič 2004: 492; Žele 2014, 2016a: 83–84; Vidovič Muha 2015: 391), ki ima eno temo in remo (Wiemer 2026: 32 in tam navedena literatura). Posamezni stavčni členi so lahko izraženi kot besedni stavčni členi (besede in besedne zveze) ali stavčni stavčni členi (odvisniki). Vsak nepodredni stavek tvori novo propozicijo znotraj zložene povedi.¹¹

Odvisnik je stavčnočlenska enota in je v komplementarnem v razmerju do matičnega stavka, medtem ko je pri terminu podredni stavek v osredju propozicija, ki je v podrednem odnosu do glavnega stavka oziroma do njegove nadrejene propozicije. S tega vidika imata oba stavka lastno propozicijo (s čimer se podredni stavek razlikuje od besednih zvez), a je propozicija podrednega stavka podrejena¹² propoziciji glavnega stavka. Z vidika razmerja matični stavek-odvisnik govorimo le o eni propoziciji, to je propoziciji matičnega stavka, ki določi stavčne člene, zato lahko govorimo o enopropozicijski celotnega dvostavčja. Matematično lahko to pokažemo tako:

Matični stavek + odvisnik = glavni stavek + podredni stavek = medstavčna hierarhija v povedi.

¹¹ Ena od dokazov in posledic enopropozicijskosti je možnost premika stavčnega člena iz podrednega stavka v matičnega, npr.: *Od kod drugi mislijo, da prihajate?* (Gabrovšek 2023a: 26, 2024a: 82).

¹² V nasprotju s prototipičnim priredjem, kjer so propozicije med sabo priredne.

Posledica enopropozicijskost so vse lastnosti, obravnavane v poglavjih 2.2 in 2.3 ter njihovih podpoglavjih. Hkrati pa so lastnosti, navedene v teh poglavjih, dokaz enopropozicijskosti.¹³

2.2 Opredeljevalna vloga odvisnika

Temeljna lastnost odvisnika je njegova opredeljevalna vloga: odvisnik natančneje opredeli povedek ali besedno zvezo matičnega stavka (Haspelmath 1995: 15; Gabrovšek 2024a: 75–77). Opredeljevanje je tesno povezano z vrsto odvisnika, saj to, kar mora biti ubesedeno z odvisnikom, prek intence nadredne besede diktira vrsto odvisnika (Wiemer 2026: 16). Vrsta odvisnika je razvidna iz kombinacije odnosnic in veznika ter se ujema z vprašalnico (vprašalnim zaimkom) odvisnika, torej *tisti*_{SAM.IM} : *kdo*_{SAM.IM} ; *tam*_{PRISL} : *kje*_{PRISL}. Primeri opredeljevanja povedka ali besedne zveze matičnega stavka:

- (4) *Reka je odnašala vse, kar ji je prihajalo na pot.* → Opredeljuje, kaj_{SAM.TOZ} je odnašala reka.
- (5) *Kdor se veliko ukvarja s športom, potrebuje veliko kalcija.* → Opredeljuje, kdo_{SAM.IM} potrebuje veliko kalcija.
- (6) *Verjamem, da imate velikokrat prav.* → Opredeljuje, (v) kaj_{SAM.TOZ} verjamem.
- (7) *Uradno še ni znano, zakaj se je vnel prepir.* → Opredeljuje, kaj_{SAM.IM} še ni uradno znano.
- (8) *Sekretar pravi: Nismo zbrali toliko, kolikor smo sprva pričakovali.* → Opredeljuje, kaj_{SAM.TOZ} pravi sekretar.
- (9) *Pomoč o delih pogovornega okna prikažete tako, da kliknete na gumb z vprašajem.* → Opredeljuje, kako_{PRISL.NAC} prikažete pomoč.
- (10) *Kadar so šopki cvetja zaviti v neprozoren ovojni papir, ga odstranimo, preden šopek izročimo.* → Opredeljuje, kdaj_{PRISL.CAS} neprozoren ovojni papir odstranimo pred čim_{PRISL.BESED.ZVEZA}.
- (2) *Zato sem nehal kupovati predmete, ker so postali predragi.* → Opredeljuje, zakaj_{PRISL.VZR} sem nehal kupovati predmete.
- (11) *Tam, kjer želimo z gred odgnati voluharja in miši, nasadimo česen.* → Opredeljuje, kje_{PRISL.KR} nasadimo česen.
- (12) *Odkar se je Igor upokojil, piše dnevnik.* → Opredeljuje, od kdaj_{PRISL.CAS} Igor piše dnevnik.
- (13) *Dekle, ki je dobilo največ glasov, se bo udeležilo finalnega tekmovanja.* → Opredeljuje, katero_{PRID} dekle se bo udeležilo finalnega tekmovanja.
- (14) *V Myri je živel star mož, ki je imel tri hčere.* → Opredeljuje, kateri_{PRID} stari mož je živel v Myri.

¹³ Kognitivna teorija govori o profiliranju enega stavka (matičnega) nad drugim (podrednim) (Belaj, Tanacković Faletar 2020: 171).

- (15) *Avstralija je država, ki vzredi največ ovac na svetu.* → Opredeljuje, katera_{PRID} država je Avstralija.
- (16) *Želimo tak predlog, ki bi bil sprejemljiv.* → Opredeljuje, kakšen_{PRID} predlog želimo.
- (17) *Zgodovinski podatek, ki ga navajajo Knjige kraljev, da je odpravil višine, je vključen v opis.* → Opredeljuje, kateri_{PRID} zgodovinski podatek o čem_{SAM,MEST} je vključen v opis.

Isti postopek uporabimo, ko se vprašamo po odvisniku. Za zgled (12) je vprašanje **Od kdaj**_{PRISL,CAS} *Igor piše dnevnik?* Po odvisniku se vprašamo tako, da je odgovor odvisnik (podredni stavek + odnosnica). Za osebkov odvisnik je to kdo ali kaj + povedek matičnega stavka, za predmetni sta isti vprašalnici v ustreznem neimenovalniškem sklopu, za prilastkov je vprašalnica pridevniški zaimek, za prislovnodoločilni pa ustrezni (predložni) prislovni (Cazinkić 2004: 46). Po odvisniku se vprašamo enako kot po besednem stavčnem členu. Vprašalnica in odnosnica se torej vedno dopolnjujeta (*od kdaj* (vprašalnica) : *od takrat* (odnosnica) : *odkar* (veznik)), za veznik pa to velja pri oziralnih in prislovnodoločilnih odvisnikih, pri vsebinskih pa ne nujno (Gabrovšek 2025a), zgled (7). Za nematična dopolnila to pravilo ne velja, vprašalnica je vedno *Kaj se je zgodilo/je dodatna lastnost?*, ne glede na veznik (Sovrè 1939: 92).

- (18) *Zatočišče je dobil v Nürnbergu, kjer so ga sprejeli z odprtimi rokami.* → *V katerem Nürnbergu je dobil zatočišče?

Pravilno vprašanje je *Kaj se je zgodilo v Nürnbergu?*, odgovor pa *Tam so ga sprejeli z odprtimi rokami.* To kaže tudi možnost pretvorbe v priredje: *Zatočišče je dobil v Nürnbergu in tam so ga sprejeli z odprtimi rokami.*

Opredeljevalna vloga je bolj vidna v razmerju do nematičnih dopolnil (ki jih uvajajo izhodiščno podredni vezniki, a ne sodijo med podredja).¹⁴ V zgledu (19) ne gre za določanje triatlona glede na ostale triatlone, ampak vezniški stavek dodaja dodatno, neobvezno informacijo o nevezniškem stavku. Vezniški stavek v ničemer ne implicira, da je istočasno potekalo še kakšno tekmovanje. Ker opredeljevanje glede na večji nabor potencialnih možnosti ni možno, vezniški stavek ne more biti podredni stavek (Sovrè 1939: 92; Gabrovšek, Krvina 2025: 286).

- (19) *Minuli konec tedna je bila v nemškem mestu Roth kvalifikacijska tekma v triatlonu, ki se ga je udeležilo 2704 tekmovalcev.*

¹⁴ Da nematična dopolnila niso obrozen pojav, dokazuje podatek, da skoraj 50 % rabe veznika *ki* v korpusu Gigafida 2.0 sodi med nematična dopolnila (Gabrovšek, Krvina 2025, 2026).

Odvisnik je v razmerju do matičnega stavka nujen zaradi izražanja informacije, ki mora biti izražena, da je matični stavek pomensko in strukturno slovničen (Croft 2001: 361; Wiemer 2026).

2.2.1 Opredeljevalna vloga kot opis situacije

Odvisnik vedno opisuje situacijo (dogodek, stanje ...) glede na situacijo ali stanje v matičnem stavku. Opis situacije omogoča glagolska oz. stavčna oblika. Odvisniki opis situacije podajajo na tri načine, ki sovpadajo z osnovno in najbolj uveljavljeno delitvijo odvisnikov (Cristofaro 2003: 95–247; Toporišič 2004: 637; Gabrovšek 2023a: 86–206):

- **oziralni odvisniki** opisujejo razmerje do matičnega stavka,
- **vsebinski odvisniki** podajajo vsebino glede na matični stavek,
- **prislovnodoločilni odvisniki** opisujejo okoliščine dogajanja matičnega stavka.

Opisovanje situacije je glavni razlog za obstoj odvisnikov, saj opredeljevalno in stavčnočlensko vlogo izpolnjujejo tudi samostalniki, pridevniki in prislovi: odvisnike torej uporabimo takrat, ko samostalnik, pridevnik ali prislov ne zmore poimenovati tega, kar mora biti poimenovano oz. opisano (Žele 2016a: 91). Odvisniki po eni strani za polnjujejo vrzeli v poimenovalnem sistemu (nimamo besede za poimenovanje vsega), hkrati pa, kot že omenjeno, opisujejo (kompleksnejše) situacije, česar samostalniki, pridevniki in prislovi ne morejo (Benić 2024: 60). Odvisnik lahko zaradi stavčne oblike, ki omogoča (dokaj prosto) dodajanje posameznih besed znotraj odvisnika, izrazi veliko več detajlov in okoliščin posamezne situacije.

Ker se odvisniki vedno nanašajo na matični stavek, lahko govorimo o njihovi pomenski nesamozadostnosti:¹⁵ če nimajo matičnega stavka, nimajo česa opredeljevati (torej ne opravljajo opredeljevalne vloge) in ne morejo biti stavčni člen (ker nimajo besedne zveze ali povedka, na katerega bi se vezali oziroma bi jim vlogo dodelil). Opredeljevalna vloga odvisnikov in s tem njihova pomenska zadostnost v besedilu¹⁶ je s tem v polnosti prisotna le v zvezi z matičnim stavkom, saj celotno smiselno situacijo izražajo le v razmerju do matičnega stavka (Benić 2024) – šele potem dvostavčje deluje kot pomensko-skladenjsko samostojna zaključena enota. Zato si pretvorbi *Opredeljuje, kdaj ...* in *Ne vem, kdaj ...* ne nasprotujeta: vsaka na opredeljevalno vlogo gleda s svojega vidika: prva z vidika celotnega dvostavčja, druga pa zgolj z vidika odvisnika:

¹⁵ Benić (2024: 50) sicer omenja le oziralne odvisnike, a je to povezano tudi s temo njegovega prispevka.

¹⁶ Tudi zato je poimenovanje odvisnik smiselno.

ta vidik pa se kaže kot nezadosten, kar dokazuje pomensko-skladenjsko odvisnost od matičnega stavka. Pomensko nezadostnost oz. opis situacije lahko prikažemo z vprašanjem (12a) in (5a).

(12) *Odkar se je Igor upokojil, piše dnevnik.*

(12a) *Ne vem, kdaj se je Igor upokojil.*

(5) *Kdor se veliko ukvarja s športom, potrebuje veliko kalcija.*

(5a) *Ne vem, kdo potrebuje veliko kalcija.*

Pri vsebinskih odvisnikih podredni stavek s svojo vsebino določajo zlasti glagoli rekanja, mišljenja, zaznavanja. V zgledu (20) je od večje množice možnih izražena točno določena misel, in sicer *da imate velikokrat prav*. Tudi tu bi bil matični stavek brez vsebinskega odvisnika pomensko nepopoln, vendar za razliko od vsebinskih odvisnikov načeloma lahko stoji kot samostojna poved.

(20) *Verjamem, da imate velikokrat prav.* → *Imate velikokrat prav.*

(7) *Uradno še ni znano, zakaj se je vnel prepir.* → *Zakaj se je vnel prepir?*

2.2.2 Načini opredeljevanja matičnega stavka

Opredeljevalna vloga odvisnika deluje na več načinov.

2.2.2.1 Neposredno opredeljevanje

V odvisniku so navedene lastnosti, ki skupaj opredeljujejo povedek ali besedno zvezo matičnega stavka. Ta velja za vse odvisnike, ki zasedajo mesto celotnega stavčnega člena (obglagolski odvisniki), zgled (4), in za tiste prilastkove odvisnike, pri katerih opredeljevalna lastnost velja za celotno množico. V zgledu (22) ima mladi fant lastnosti: je na robu gozda in dela sklece.

(4) *Reka je odnašala vse, kar ji je prihajalo na pot.*

(22) *Kmet opazuje mladega fanta, ki na robu gozda dela sklece.*

2.2.2.2 Omejevanje z nabora večje množice

V delu prilastkovih odvisnikov podredni stavek od množice možnih referentov zoži nabor na najmanjšo množico, ki zadostuje vsem pogojem, izraženim v podrednem stavku. S tem ko odvisnik omejuje¹⁷ (oža množico možnosti) matični stavek, implicitno predpostavlja obstoj druge skupine možnosti, ki merilom, izraženim v odvisniku ne zadostujejo. Iz zgleada (13) lahko predpostavljamo, da obstajata vsaj dve vrsti de-

¹⁷ Zaradi omejevalne vloge kot podtipa opredeljevalne vloge teh prilastkovih odvisnikov so pogosto obravnavani še neomejevalni odvisniki, ki pa po našem razumevanju niso odvisniki (Gabrovšek 2019; Gabrovšek, Krvina 2025).

klet: tisto, ki se bo udeležilo tekmovanja, in tista, ki se ga ne bodo. Te vrste odvisniki poleg vključevanja (tisto, ki se bo udeležilo tekmovanja) tudi (vsaj implicitno) izključujejo (torej NE tisto dekle, ki se bo udeležilo tekmovanja). Da tovrstni podredni stavek sploh lahko tvorimo, potrebujemo množico možnosti, ki je večja od 1. To se dobro vidi v zgledu (23), saj je poved sestavljena iz dveh prirednih stavkov, vsak pa ima svoj prilastkov odvisnik: prvi odvisnik omeji vse medije na eno manjšo množico, druga na drugo manjšo množico, seštevek obeh množic (kar izraža vezalno priredje) pa je enak celotni množici.

(13) *Dekle, ki je dobilo največ glasov, se bo udeležilo finalnega tekmovanja.*

(23) *So mediji, ki služijo politiki, in so mediji, ki služijo kapitalu.*

2.2.2.3 Opredeljevanje z izražanjem lastnosti

Pri prilastkovih odvisnikih z odnosnicama *tak, takšen* odvisnik izraža lastnost, ki velja za besedno zvezo matičnega stavka. V zgledu (24) ne gre za to, da bi bilo več žensk, ampak gre za to, da ima ta ženska od vseh potencialno možnih lastnosti točno določeno.

(24) *Sem ženska, ki zna uživati v vsakem trenutku.*

2.2.3 Hierarhija

V podredju je en člen podrejen drugemu: en člen (nadrejeni) določa vlogo in obliko drugega. Člena, ki sta del podrednega razmerja, imata pogosto drugačno formo, npr. pridevnik + samostalnik; samostalnik + prilastkov odvisnik; povedek + odvisnik.¹⁸ V podredju gre torej za asimetrijo (Cristofaro 2003; Пекелис 2015) in zato tudi za hierarhijo (Žele 2016b: 32). Hierarhičnega razmerja ne moremo obrniti, ne da bi pomembno spremenili pomen ali povzročili neslovničnost primera. Hierarhično višji člen, v tem primeru matični stavek, določi vrsto odvisnika. Zaradi hierarhije med stavkoma v podredju se poved ne gradi linearno (kot to velja za tipično prirednost), ampak od glavnega stavka k podrednemu ne glede na njun stavčni red (Gabrovšek 2025b).¹⁹

Matični stavek določa ali vsaj vpliva (pri prislovnodoločilnih) na število in izbiro odvisnikov, obratno pa to ne velja. Intenca je nosilec usmerjenosti v smeri povedek

¹⁸ To za priredja ne velja, oba člena priredja morata soditi v isto kategorijo, npr. samostalnik + samostalnik; stavek + stavek.

¹⁹ Eden od dokazov in posledic je tudi, da časovni odvisniki ne izražajo zaporednosti dejanj, ampak je to vezano na priredja (Krvina 2019), ki predstavljajo prototip vzporednosti propozicij, medtem ko je izražanje ostalih časovnih razmerij (zadobnost, preddobnost, istočasnost ter njihova podrazmerja (Gabrovšek 2023a: 145–163)) vezano na časovne odvisnike. Veznik *odkar* je zato podreden, prislov *nakar* pa prireden (Pogorelec 2021: 107).

matičnega stavka/besedna zveza → odvisnik. Vezljivost in družljivost povedka v odvisniku ne vplivata na to, kateri udeleženci morajo biti izraženi v matičnem stavku. Strukturna neenakost med stavkoma v podrednem dvostavčju je povezana tudi s hierarhijo informacij, ki ju ta stavka izražata: v ospredju je informacija matičnega stavka (Cristofaro 2003: 25–29; Belaj, Tanacković Faletar 2020: 166), odvisnik pa jo dopolnjuje s tem, da jo natančneje določa. S tem se izognemo opredeljevanju, katera informacija je pomembnejša: to vprašanje niti ni smiselno, saj so vse izražene informacije pomembne, lahko pa ugotovimo, katera informacija določa drugo oz. nanjo vpliva. Zgled (12) v ospredje postavlja informacijo, da Igor piše dnevnik, in ne, da se je upokojil: čas njegove upokojitve je spremna okoliščina, ki določa začetek pisanja dnevnika (Cristofaro 2003: 36).

(12) *Odkar se je Igor upokojil, piše dnevnik.*

Postavljanja določene informacije v osredje ni prekrivno s tematsko progresijo. Tematska progresija je vezana na potek besedila (razmerje že znano : novo), odvisniki (in besedni stavčni členi) pa imajo stavčnočlensko vlogo le v okviru ene propozicije, zato stavčni red ni povezan z opredeljevalno in stavčnočlensko vlogo odvisnika. Vezljivost in družljivost povedka matičnega stavka glede na vsebino celotne propozicije določi, kaj bo izraženo z odvisniki, tematska progresija pa jih (skupaj z besednimi stavčnimi členi) glede na sobesedilo razporedi okoli povedka (Žele 2025: 228; Wiemer 2026: 32). Jasna izražena hierarhičnost podredja ima za posledico dokaj prost stavčni red (Gabrovšek 2025b) in veliko večjo možnost katafore in katalipse (Gabrovšek 2024b), ki se v ostalih razmerjih pojavljata le sporadično ali pa sploh ne.

2.2.4 Izključevanje pomenskih vlog v podrednem dvostavčju

Vsaka pomenska in stavčnočlenska vloga je lahko znotraj ene propozicije zasedena le enkrat (Orešnik 1992: 20; Žele 2001: 73).²⁰ Vse (navidezne) podvojitve posamezne vloge vezniške stavke z izvorno podrednim veznikom premaknejo med nematično na dopolnila (Gabrovšek, Krvina 2025: 287). Razlog za to je, da eno informacijo na en način lahko izraža le ena enota (besedna zveza ali odvisnik): dve enoti ne moreta izražati iste informacije oziroma drugače: dve enoti ne moreta opredeljevati povedka ali besedne zveze matičnega stavka na enak način. Dva stavčna člena lahko sodita v isto večjo skupino (npr. dva predmeta), ne smeta in ne moreta pa opravljati iste vloge. Enako je pri prislovnodoločilnih odvisnikih: v zgledu (10) sta oba odvisnika časovna, a ker se razlikujeta v podtipu časovnega odvisnika, lahko stojita znotraj

²⁰ Toda to ne vpliva oziroma preprečuje pojavljanja iste udeleženske vloge znotraj podrednega stavka, čeprav skupaj z matičnim tvori eno propozicijo: tudi to dokazuje podrejenost podrednega stavka.

enega matičnega stavka: torej izražata dovolj različni informaciji, da se lahko nahajata znotraj ene propozicije.²¹ Nasprotno zgled (18) sodi med nematična dopolnila, saj dve enoti površinsko zasedata isto vlogo – površinsko zato, ker je v vlogi prislovnega določila kraja le v *Nürnbergu*, vezniški stavek pa tvori novo propozicijo in v prvega ni vstavljen, temveč dodan (Cazinkić 2000: 32; Gabrovšek 2023a: 20, 2025b: 246; Gabrovšek, Krvina 2025: 287).

(10) *Kadar so šopki cvetja zaviti v neprozoren ovojni papir, ga odstranimo, preden šopek izročimo.*

(18) *Zatočišče je dobil v Nürnbergu, kjer so ga sprejeli z odprtimi rokami.*

2.2.5 Zakaj je opredeljevalna vloga izbrana kot najpomembnejše merilo?

Najpomembnejše merilo odloča o tem, katere enote sodijo pod posamezno razmerje in katere ne. Če želimo opredeliti podredje kot razmerje, v katerem so enote z prevladujočim deležem enakih lastnosti, moramo na podlagi več meril za podrednost in prirednost (gl. poglavje 1.1) ugotoviti, katere enote sodijo v eno (večje) razmerje in ne/izpolnjevanje katerih meril jih družijo ter hkrati ločuje od drugih enot (ki tvorijo svoja razmerja). Izkaže se, da imajo največ skupnih lastnosti enote, ki jim je skupna opredeljevalna vloga.²²

Izbira veznika ne more biti (glavno) merilo za uvrstitev med podredja, saj noben morfem veznikov *da*, *ki*, *ker* ne izraža podrednosti.²³ Edini morfem oz. leksem, ki kaže podredno vlogo vezniškega stavka, je odnosnica (Gabrovšek 2023b), ki je eno od meril podrednosti. Podredni vezniki²⁴ lahko, čeprav ne vsi, uvajajo tudi nepodredna razmerja, natančneje nematična dopolnila (Gabrovšek 2019; Gabrovšek, Krvina 2025) in soredja (Gabrovšek 2023a: 315–317). Zgolj iz veznika ne moremo vedeti, ali je neko razmerje podredno – predvsem zato ne, ker ne vemo, kaj je na podrednih veznikih podredno. Z razpoznavanjem podredij po podrednih veznikih se zapletemo v krožno sklepanje: ker podredni veznik stoji v podredju, podredni veznik uvaja podredje.

Uvrstitev določene enote med podredja zato mora biti prednostno pomenska. Torej lahko le iz podredij razberemo, kateri vezniki so podredni.

²¹Isto velja, če so podobni stavčni členi izraženi kot besedni stavčni členi.

²²V predhodnih raziskavah je opredeljevalna vloga poimenovana omejevalna oz. restriktivna vloga: v tej raziskavi se je izkazalo, da je natančneje oz. točneje govoriti o določanju matičnega povedka ali besedne zveze in ne o omejevanju matičnega povedka ali besedne zveze.

²³Enako na veznikih *in*, *toda*, *ampak* ni nič, kar bi jih uvrščalo med priredja.

²⁴Med podredne veznike uvrščamo: podredne veznike, ki so to že po izvoru oz. je to njihova prvotna vloga, oziralne in vprašalne zaimke. Termin torej razumemo enako, kot *Slovenska slovnica* (Toporišič 2004: 426–444) razume termin (podredna) vezniška beseda.

2.3 Stavčnočlenskost

Odvisnik je stavčni člen ali del stavčnega člena matičnega stavka (Quirk 1985: 987; Petr 1987: 448; Toporišič 2004: 638–646; Пекелис 2015; Žele 2016a: 81). Zato je tipologija odvisnikov, ki v slovenskem jezikoslovju praviloma temelji na stavčnočlenski vlogi, smiselna (prim. Breznik 1924: 207;²⁵ Bajec idr. 1964: 325–337; Toporišič 1982, 2004: 638–646; Ahačič 2017: 118–121;²⁶ Gabrovšek 2023a: 86–206; Gabrovšek, Žele 2019). Stavčnočlenska vloga je pogosto razumljena kot glavna lastnost odvisnikov, npr. Toporišič (1992: 158) odvisni stavek definira kot »stavek, ki opravlja vlogo stavčnega člena glavnega [...] stavka«. Ta opredelitev je pravilna, le da naša raziskava v ospredje postavlja opredeljevalno vlogo, stavčnočlensko vlogo pa kot drugo, sicer zelo pomembno, merilo.

Odvisnike tvorijo le tisti stavki, ki imajo za odnosnico samostalniški, pridevniški ali prislovni zaimek. Samostalniki, pridevniki in prislovi so poleg glagolov, ki pa nimajo ustreznega zaimka, edine besedne vrste, ki vstopajo v propozicijo (Vidovič Muha 2015: 391). Nestavčnočlenske besedne vrste odvisnikov ne tvorijo, zato členkovni ali medmetni odvisnik ne obstaja.²⁷ Dokaz stavčnočlenskosti odvisnikov je možnosti priredne povezave besednega stavčnega člena in stavčnega stavčnega člena, tj. odvisnika, zgled (25): ker lahko priredno povezujemo le istovrstne elemente, morata oba dela opravljati enako vlogo, v tem primeru enako stavčnočlensko vlogo (Haspelmath 2007: 1; Gabrovšek 2024c: 71).²⁸ Dodatno se stavčnočlenska vloga kaže s tem, da odvisnik načeloma lahko pretvorimo v besedno zvezo, matičnega stavka pa ne (Petr 1987: 448), zgleda (28) in (28a).

(25) *Sodijo ji zaradi goljufije pri bančnih kreditih in ker naj bi od ljudi izmamila 180.000 evrov.*

2.3.1 Vstavljanje

Odvisnik je v matični stavek vstavljen (Lehmann 1988: 184; Gabrovšek 2023a: 19, 2025b: 245), kar pomeni, da je njegov sestavni del in da kot celota deluje kot sestavina večje enote, tj. matičnega stavka. Vstavljanje je torej način povezovanja, pri katerem je en stavek vstavljen v drugega in mu je s tem strukturno in pomensko podrejen ter opravlja

²⁵ Tu (in v Bajec idr. 1964: 325) je sicer podana nerodna izjava, da se odvisniki »imenujejo po tistem stavčnem členu, namesto katerega stojé«. Tu seveda ne gre za to, da osebkov odvisnik stoji *namesto* osebkov (torej samostalniške besedne zveze), ampak gre za to, da opravlja enako vlogo kot samostalniška besedna zveza oziroma da *je* osebek.

²⁶ V Ahačič (2017) je sicer primarna razdelitev glede na vezniško besedo (vezniški, oziralni, vprašalni).

²⁷ Prav tako ne obstaja protivni odvisnik, čeprav se to poimenovanje pojavlja (npr. Gabrovšek 2018).

²⁸ Pri tem velja še, da priredno povezana enota opravlja sodi v isti tip kot posamezni enoti, torej je v zgledu (25) celotna zveza v vlogi prislovnega določila vzroka in to kljub različni površinski skladenjski sestavi.

stavčnočlensko vlogo znotraj nadrejenega stavka (Cristofaro 2003: 17). Vstavljeni stavek je vedno opredeljevalen (poglavje 2.2). Vstavljanje poteka s pomočjo odnosnice – ta je lahko izražena ali ne. Podredni stavek se ne veže neposredno na glavni stavek (oziroma na njegov povedek), ampak na odnosnico in skupaj tvorita odvisnik.

Vstavljanje predpostavlja hierarhično razmerje med matičnim stavkom (hierarhično više) in odvisnikom (hierarhično nižje). Ta smer hierarhije dokazuje, da povedek matičnega stavka določa stavčnočlensko vlogo preostalih delov matičnega stavka, tudi odvisnika – matični stavek torej določi vrsto odvisnika,²⁹ to pa besednovrstno omeji izbiro odnosnice ter močno omeji, kateri veznik lahko stoji v odvisniku. Ker je hierarhija med stavkoma izrazita, stavka z vidika strukturne in pomenske samostojnosti nimata enakega statusa, zato se tudi ne moreta povezovati neposredno.

2.3.2 Odnosnica

Odnosnica je zaimek, ki stoji v matičnem stavku, s svojim sklonom ali podvrsto pri-slovnodoločilnega zaimka kaže stavčnočlensko vlogo odvisnika (Cristofaro 2003: 97) in deluje kot most med matičnim in podrednim stavkom. Odnosnica je del odvisnika (Пипер idr. 2018: 209; Gabrovšek 2023b: 44). Zaimki so besede z ekstenzivnim pomenskim obsegom (Vidovič Muha 2013: 93) in zato v vlogi odnosnice potrebujejo konkretizacijo ali drugače: zaimek se smiselno umesti v besedilo šele v razmerju do sobesedila, na katerega se nanaša – to pa je podredni stavek. Odnosnica je obvezna, a ni nujno izražena, npr. zgledi (5, 7, 8, 10) (Lehmann 1986; Orešnik 1992: 157; Gabrovšek 2023b, 2024b).³⁰ Vloga odnosnice je tako strukturna kot pomenska: strukturno kaže uvrstitev v posamezno podredje (s svojo stavčnočlensko vlogo), pomensko pa je ali napoved odvisnika (katafora, zgled (27)) ali njegov povzetek (anafora, zgled (26)): zaimek je namreč pomensko preširok (*To je kaznivo dejanje* → ne vemo, na kaj točno se *to* nanaša), podredni stavek (*kar ti je naredil*) pa odnosnico natančno določi in pomensko omeji: s tem se še dodatno kaže opredeljevalna vloga odvisnika (gl. poglavje 2.1.1), torej *kar ti je naredil* ≈ *to*. Odnosnica je del odvisnika, saj je del istega stavčnega člena kot podredni stavek, ki se začne z veznikom. En stavčni člen tvori celotni odvisnik, v zgledih (26–27) podčrtani del.

(26) *Če ni naročil, **potem** tudi izdelkov ni.*

(27) ***To**, kar ti je naredil, je kaznivo dejanje.*

²⁹ Zato je odvisnik, ki se nanaša na glagol (*mislim, da ...*) predmetni, odvisnik, ki se nanaša na samostalnik (*misel, da ...*) pa prilastkov, kljub temu da je podredni stavek enak.

³⁰ Odnosnica je izpušljiva, ker je njena vloga predvsem slovnična: izraža stavčnočlensko vlogo odvisnika, kar pa lahko razberemo tudi iz vezljivost in družljivosti povedka matičnega stavka: iz sporočila lahko izpustimo vse, kar ne vpliva na komunikacijsko zadostnost: zato pa podrednega stavka ne moremo izpustiti (Cristofaro 2003: 249). Pri nekateri razmerjih, zlasti pri premem govoru in nekaterih prislovnodoločilnih razmerjih, je odnosnica izražena (zelo) redko ali skoraj nikoli.

V odnosnici se najbolj očitno združujeta opredeljevalna in stavčnočlenska vloga. Razmerja, ki odnosnice nimajo, niso opredeljevalna, in obratno.

2.3.3 Intenca

Osebkov, predmetni, povedkovodoločilni in posamezni prislovnodoločilni odvisniki so vezljivi v razmerju do povedka matičnega stavka (Žele 2001; Cristofaro 2003: 252): ravno pri vezljivih odvisnikih se najbolj kaže navezovanje predvsem na povedek in ne na celotni stavek.³¹ Povedek matičnega stavka s svojo intenco določa število vezljivih in družljivih mest in s tem (potencialno) število odvisnikov ter njihov tip (Wiemer 2026: 16). Družljivostna mesta zasedajo prislovnodoločilni odvisniki. Družljivi odvisniki so strukturno neobvezni in natančneje umeščajo (in s tem omejujejo) dejanje matičnega stavka v katero od okoliščin (kraj, čas, vzrok, način) (Žele 2026a). Prilastkovi odvisniki pomensko opredeljujejo samostalnik, pridevnik, prislov ali neosebno glagolsko obliko.

2.3.4 Razstavčenje oziroma desentenzializacija

Vezljivim odvisnikom³² lahko določimo sklon, spol in število, zaradi česar lahko govorimo o samostalniških odvisnikih.³³ Te lastnosti lahko določimo prek odnosnice, npr. zgled (1) ima sklon tožilnik, spol srednji in število ednino, zgled (3) ima sklon imenovalnik, spol moški in število množino. Tudi prek teh lastnosti se vidi nesamostojnost odvisnikov in s tem njihova vključenost v matično propozicijo. Odvisnik namreč izgublja samostojnost oziroma tipične glagolske lastnosti, ta proces se imenuje razstavčenje oziroma desentenzializacija³⁴ (Lehmann 1988: 191; Холодилова 2014). Naslednja stopnja desentenzializacije je deležijski polstavek, ki pa po našem razumevanju ne sodi več med odvisnike. Na koncu verige desentenzializacije je nominalizacija, pri kateri stavek povsem izgubi glagolske in s tem tudi stavčne lastnosti. Desentenzializacija je prepletena z ostalimi temeljnimi lastnostmi odvisnikov, zlasti z opredeljevalno in stavčnočlensko vlogo.

Zlasti za oziralne odvisnike velja, da povedek matičnega stavka omeji, katera odnosnica lahko stoji, odnosnica omeji, kateri veznik lahko uvaja podredni stavek in veznik omeji, kateri povedek stoji v podrednem stavku. Eden od pogojev za izbiro povedka podrednega stavka je, da odpira vezljivo ali družljivo mesto za veznik, če ta opravlja stavčnočlensko vlogo. Hkrati veznik omejuje izbor glagolov v podrednem stavku, pri

³¹ Ker je vezljivost za slovenščino že temeljito raziskana (gl. zlasti Žele 2001), je – hkrati pa tudi družljivosti – ne obravnavamo tako podrobno kot ostalih lastnosti.

³² Družljivi oziroma prislovnodoločilni odvisniki se s tem kažejo kot manj tipični odvisniki.

³³ Čeprav delitve po besednih vrstah ne uporabljamo, je z nekaterih vidikov koristna.

³⁴ Po angleški predlogi *desentenzialization*. Predlog slovenskega termina je bil oblikovan skupaj z dr. Andrejo Žele.

čemer glagol podrednega stavka odpira vezljivostno ali družljivostno mesto za oziralni ali vprašalni zaimek.³⁵ Jedro odvisnika ni glagol, kot to velja za prosti stavek, ampak odnosnica, torej zaimek, jedro podrednega stavka pa je veznik oziroma vezniška beseda, ki v primeru oziralnih in vprašalnih zaimkov opravlja tudi stavčnočlensko vlogo znotraj podrednega stavka. Dokaz, da je jedro podrednega stavka veznik, je tudi dejstvo, da v podrednem stavku do neke mere organizira besedni red, saj takoj za njim stoji naslonski niz (Gabrovšek 2024č), zaimek v vezniški vlogi pa stoji na prvem mestu ne glede na stavčnočlensko vlogo in členitev po aktualnosti v njem (Gabrovšek 2024d). Glagola glavnega in podrednega stavka morata kookurenčna, torej morata imeti dovolj skupnih pomenskih lastnosti, da se pojavita znotraj enega dvostavčja (Žele 2014).

Smer vplivanja je torej naslednja:

Povedek matičnega stavka → odnosnica → veznik ⇒ povedek podrednega stavka.

Potek omejitev kaže in dokazuje podrejenost povedka podrednega stavka trem nadrejenim besedam oziroma njihovim vlogam, kar kaže na zmanjšano vlogo povedka podrednega stavka pri določevanju. Vse to kaže na zmanjšano samostojnost glagola v podrednem stavku, da organizira stavek glede na vezljivost in družljivost ter glede na členitev po aktualnosti. To pomeni tudi, da nadrejeni elementi omejujejo, kateri glagoli se lahko pojavljajo v podrednem stavku. Hkrati pa je (skoraj) vsak glagol tipičnejši, zlasti glede na pojavitve ostalih besednih vrst: na mestih od 0 do 5 desno od zaimka *kdor* se prvih 300 glagolov pojavi v 530 kolokacijah, torej je 57 % vseh besed med temi kolokacijami glagolov (Gabrovšek 2026a), pri zvezah odnosnice v imenovalniku in veznika *ki* (torej v osebkovih odvisnikih) je ta odstotek 41 %. V odvisnikih, zlasti oziralnih, se pojavlja statistično značilen (glede na LogDice) zelo omejen nabor glagolov, ki je s tem za položaj v podrednem stavku tipičen, medtem ko nabor besed ostalih besednih vrst ni zamejen in tudi ni statistično relevanten.

2.3.5 Možnost modifikacije podrednega stavka

Pred veznikom, ki uvaja podredja, lahko stoji modifikator celotnega podrednega stavka, to je lahko členek (Haspelmath 1995: 15; Пекелис 2015; Uhlik, Žele 2022: 129), prislov, samostalnik v vlogi prislovnega določila ali veznik, ki celotni odvisnik povezuje z drugim stavkom (Gabrovšek 2024a: 82–83).³⁶ To dodatno dokazuje, da se podredni stavek obnaša kot ena stavčnočlenska enota in vsaj v nekaterih pogledih enako kot besede. Opredeljevalna vloga podrednega stavka ni razveljavljena, členek, prislov in samostalnik jo le dodatno modificirajo tako, kot je sam podredni veznik in stavek ne moreta.

³⁵ To poudarjamo, ker gre za primer vzajemnega vplivanja veznika in glagola drug na drugega.

³⁶ Te zveze so izhodišča za tvorbo večbesednih vezniških zvez, ki so za podredja zelo značilne, npr. *ne da, kot da, kljub temu da* (Gabrovšek 2026b).

(28) *Treningi so postali prevelik napor, zlasti ker se nenehno borim s poškodbami.*

(28a) *Treningi so postali prevelik napor zlasti zaradi poškodb.*

2.3.6 Več podrednih stavkov lahko tvori en odvisnik

Več stavkov je lahko priredno povezanih med sabo in skupaj tvorijo en odvisnik, torej imajo kot ena enota en matični stavek in eno odnosnico (Gabrovšek 2024a: 84), zgled (29). Tako povezovanje dokazuje podrednost celotnega odvisnika do matičnega stavka in njegovo stavčnočlenskost. V nematičnih dopolnilih je priredno povezovanje posameznih stavkov le sporadično (Gabrovšek, Krvina 2025: 290). Več stavkov je lahko podredno zloženih tako, da je podredni stavek glavni stavek za drug podredni stavek, hkrati pa kot ena enota tvorijo en odvisnik. Celotni odvisnik v zgledu (30) je osebkov, znotraj njega pa so vstavljeni še predmetni, časovni in osebkov odvisnik.

(29) *Človek je to, kar misli in kar je.*

(30) *Kdor hoče kaj vedeti o tem, kam gre naša pot, ko se zdi, da je vsega konec, se lahko posveti temeljnim delom.*

3 Kaj niso odvisniki

Zaradi vseh navedenih lastnosti lahko iz odvisnikov izključimo nematična dopolnila³⁷ (Gabrovšek 2019, 2023a; Gabrovšek, Krvina 2025) in soledja, ki vključujejo (izhodiščno) podredni veznik. Na to, da nematična dopolnila med podredja ne sodijo, smo v članku že opozarjali, tu pa obravnavamo še soledja. V zgledu (31) če-stavek nevezniškega ne omejuje, saj pravilno razumevanje tvorca besedila nima vpliva na (ne)strinjanje s kritiki – če-stavek tu izraža govorčevo negotovost o pravilnosti svoje trditve v nevezniškem stavku, zato deluje kot modifikator stavka, torej členkovno. Ker ne opravlja ne opredeljevalne ne stavčnočlenske vloge (členek ni stavčni člen), ta stavek ni odvisnik.

(31) *Če vas prav razumem, se ne strinjate s kritiki.* → *V katerem primeru se ne strinjate s kritiki?

Tu se lahko vprašamo, zakaj delimo razmerja, ki jih uvajajo podredni vezniki, na podredja in nepodredja (nematična dopolnila in soledja): ali ne bi bilo bolje in preprosteje reči, da med podredja sodijo vsa razmerja, ki jih uvajajo podredni vezniki, podredja pa delimo na manjše skupine, namesto da, kot je v tem članku, podredja omejujemo na manjšo skupino in drugi dve razmerji uvrščamo izven podredij? Odgovor je, da se posamezne skupine razlikujejo v toliko lastnostih, da je prisotnost

³⁷ S tega vidika lahko odvisnike obravnavamo kot matična stavčna dopolnila.

podrednega veznika eden redkih skupnih elementov, hkrati pa bi morali iz podredij izločiti premi govor, saj veznika ne vsebuje – ne nematična dopolnila ne soledja lastnosti, navedenih v tem članku, nimajo. Tako, širšo, skupino podredij bi lahko definirali le kot razmerje, ki ga uvaja podredni veznik, kar pa, kot smo prikazali na več mestih, ni smiselno.

4 Zaključek

V prispevku smo prikazali temeljne lastnosti odvisnikov v slovenščini. To sta opredeljevalna in stavčnočlenska vloga, ki sta tesno povezani z enopropozicijskostjo celotnega podredno zloženega dvostavčja. Vse te lastnosti skupaj tvorijo podredno vez. Za tvorbo podredne vezi je torej potrebnih več povezoval kot za tvorjenje ostalih razmerij slovenske večstavčne povedi.

Viri in literatura

- GABROVŠEK, Dejan, 2026a: Najpogostejše kolokacije glede na LogDice zaimkov kdor in odnosnice v imenovalniku in veznika ki na mestih 0 5 desno. [Data set]. *Zenodo*. DOI: <https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.20285092>.
- GABROVŠEK, Dejan, Domen KRIVINA, 2026: Skladijska opredelitev 1000 konkordanc veznika ki. [Data set]. *Zenodo*. DOI: <https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.18957594>.
- GIGAFIDA 2.0. Korpus Gigafida 2.0 v orodju NoSketch Engine. <https://www.clarin.si/noske> (dostop 10. 12. 2025).
- AHAČIČ, Kozma, 2017: *Slovnica na kvadrat*. Ljubljana: Rokus Klett.
- BAJEC, Anton, Rudolf KOLARIČ, Mirko RUPEL, Jakob ŠOLAR, 1964: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- BELAJ, Branimir, Goran TANACKOVIĆ FALETAR, 2020: *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.
- BENIČ, Mislav, 2024: Odnosna rečenica: semantički pristup. *Jezikoslovlje* 25/1. 1–68. DOI: <https://doi.org/10.29162/jez.2024.1>.
- BREZNIK, Anton, 1924: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Prevalje: Društvo sv. Mohor.
- CAZINKIČ, Robert, 2000: Oziralni prilastkovi odvisniki. *Jezik in slovstvo* 46/1–2. 29–40.
- CAZINKIČ, Robert, 2004: Pojmovanje odvisnika in razmerja med nadrednim in odvisnim stavkom. *Jezikoslovni zapiski* 10/1. 43–58. DOI: <https://doi.org/10.3986/jz.v10i1.2580>.
- CRISTOFARO, Sonia, 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- CROFT, William, 2001: *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- GABROVŠEK, Dejan, 2018: Podredno izraženi protivnost in pojasnjevalnost. *Jezik in slovstvo* 63/2–3. 50–57. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.63.2-3.49-57>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2019: Tipologija nestavčnočlenskih nematičnih dopolnil. *Jezikoslovni zapiski* 25/2. 83–96. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.25.2.5>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2023a: *Slovenska zložena poved z vidika stopenj odvisnosti. Doktorsko delo*. Ljubljana.
- GABROVŠEK, Dejan, 2023b: Vloga odnosnice v slovenski podredno zloženi povedi. *Jezik in slovstvo* 68/3. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.68.3.43-55>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2024a: Criteria for Subordination in Slovenian Multi-Clause Sentences. *Jezikoslovlje* 25/1. 69–95. DOI: <https://doi.org/10.29162/jez.2024.2>.

- GABROVŠEK, Dejan, 2024b: Backwards Anaphora and Backwards Ellipsis in Slovenian Multi-Clause Sentences. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 16. 111–137. DOI: <https://doi.org/10.3986/16.1.05>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2024c: Criteria for Coordination in Slovenian Multiclausal Sentences. *Slavistica Vilnensis* 67/1. 67–86. DOI: [https://doi.org/10.15388/SlavViln.2024.69\(1\).5](https://doi.org/10.15388/SlavViln.2024.69(1).5).
- GABROVŠEK, Dejan, 2025a: Lastnosti vprašalnih in oziralnih zaimkov ter razlike med njimi. *Jezikoslovni zapiski* 31/1. 19–35. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.31.1.02>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2025b: Vrstni red stavkov v slovenski večstavčni povedi. *Jezik in slovstvo* 70/4. 243–263. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.70.4.243-263>.
- GABROVŠEK, Dejan, 2026b: Podredne vezniške zveze v slovenščini. *Jezikoslovni zapiski* 32/2.
- GABROVŠEK, Dejan, Domen KRIVINA, 2025: Nematična dopolnila s poudarkom na vezniku ki in kriterijih za njihovo določanje. *Slavistična revija* 73/2. 277–294. DOI: <https://doi.org/10.57589/srl.v73i2.4237>.
- GABROVŠEK, Dejan, Andreja ŽELE, 2019: Tipologija stavnočlenskih odvisnikov v slovenščini. *Slavistična revija* 67/3. 487–507.
- GAWEL, Agnieszka, 2022: On the Notion of the Subordinate Clause in German Linguistics. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 139/3. 199–215. DOI: <https://doi.org/10.4467/20834624SL.22.010.16120>.
- HASPELMATH, Martin, 1995: The Converb as a Cross-linguistically Valid Category. *Converbs in Cross-Linguistic Perspective*. Ur. Ekkehard König, Martin Haspelmath. Berlin, New York: De Gruyter. 1–56. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110884463-003>.
- HASPELMATH, Martin, 2007: Coordination. *Language Typology and Syntactic Description II: Complex Constructions*. Ur. Timothy Shopen. Cambridge: Cambridge University Press. 1–51.
- ХОЛОДИЛОВА, Мария А., 2014: Конкуренция основных стратегий релятивизации подлежащего в русском языке. *Acta Linguistica Petropolitana*. 478–509.
- [HOLODILOVA, Marija A., 2014: Konkurencija osnovnih strategij raljativizaciji podležazščego v ruskom jazyke. *Acta Linguistica Petropolitana*. 478–509.]
- KRVINA, Domen, 2019: Zaporednost dejanj in njen vpliv na rabo glagolskega vida v slovenščini. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 12. 75–93. DOI: <https://doi.org/10.3986/sjls.12.1.05>.
- KRVINA, Domen, Andreja ŽELE, 2018: Vezniški: poskus opredelitve njihove vloge v slovenskih zloženih povedih. *Jezikoslovni zapiski* 24/1. 7–25. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.24.1.6929>.
- LEHMANN, Christian, 1986: On the Typology of Relative Clauses. *Linguistics* 24/4. 663–680. DOI: <https://doi.org/10.1515/ling.1986.24.4.663>.
- LEHMANN, Christian, 1988: Towards a Typology of Clause Linkage. *Clause Combining in Discourse and Grammar*. Ur. John Haiman, Sandra A. Thompson, 181–225. Amsterdam: Benjamins.
- MISJA, Boris, 1966: Vrste oziralnih odvisnikov. *Jezik in slovstvo* 11/3. 72–75.
- OREŠNIK, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
- ПЕКЕЛИС, Ольга Е., 2015: Сочинение и подчинение. *Русская корпусная грамматика*. Ur. Владимир А. Плуноян. http://rusgram.ru/new/chapter/syntvar/coordination_and_subordination_intro/. Dostop 10. 12. 2025.
- [PEKELIS, Olga E., 2015: Sočinienie i podčinenie. Russkaja korpusnaja grammatika. Ur. Vladimir A. Plungjan. http://rusgram.ru/new/chapter/syntvar/coordination_and_subordination_intro/. Dostop 10. 12. 2025.]
- PETR, Jan idr., 1987: *Mluvnice češtiny 3*. Praga: Academia.
- ПИПЕР, Предраг idr., 2018: *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*. Нови Сад, Београд: Матица српска, Институт за српски језик САНУ.
- [PIPER, Predrag idr., 2018: *Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku*. Novi Sad, Beograd: Matica srpska, Institut za srpski jezik SANU.]
- POGORELEC, Breda, 2021: *Veznik v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- QUIRK, Randolph idr., 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York: Longman.
- SCHMIDTKE-BODE, Karsten, 2014: *Complement Clauses and Complementiation Systems: A Crosslinguistic Study of Grammatical Organization*. *Doktorsko delo*. Jena.
- SCHMIDTKE-BODE, Karsten, Holger DIESEL, [v tisku]: The Typology of Relative and Adverbial Clauses: Handbook of clausal embedding. *Handbook of Clausal Embedding*. Ur. Anton Benz idr. Berlin: Language Science Press.

- SMOLEJ, Mojca, 2018: Skladenjske konstrukcije med podredjem in priredjem. *Slovenščina* 2.0 6/2. 186–205. DOI: <http://dx.doi.org/10.4312/slo2.0.2018.2.186-205>.
- SOVRÈ, Anton, 1939: Oziralni odvisnik – sintaktični omnibus. *Slovenski jezik* 2. 88–102.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- UHLIK, Mladen, Andreja ŽELE, 2022: *Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789617128321>.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2013: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2015: Propozicija v funkcijski strukturi stavčne povedi – vprašanje besednih vrst (poudarek na povedkovniku in členku). *Slavistična revija* 63/4. 389–406.
- WIEMER, Björn, 2026: Modality and Illocutionary Force: Problems for Complementation and Assignment of Attitudes. *Evolutionary Linguistic Theory*. DOI: <https://doi.org/10.1075/elt.00061.wie>.
- ŽELE, Andreja, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŽELE, Andreja, 2014: Medpropozicijskost z vidika družljivosti glagolov oz. povedkov. *Slavia Centralis* 7/2. 5–17.
- ŽELE, Andreja, 2016a: Odvisniki v slovenščini: vsebinski odvisniki in nepravi prislovnodoločilni odvisniki. *Slavistična revija* 64/2. 81–94.
- ŽELE, Andreja, 2016b: O razlikah med priredno in podredno izraženim razmerjem. *Jezikoslovni zapiski* 22/2. 31–43. DOI: <https://doi.org/10.3986/JZ.22.2.6972>.
- ŽELE, Andreja, 2017: Razmerje osebek proti osebkov odvisnik v slovenskih povedih. *Slavistična revija* 65/1. 81–97.
- ŽELE, Andreja, 2025: Besedni red v kontekstu členitve po aktualnosti. *Jezik in slovstvo* 70/4. 219–242. DOI: <https://doi.org/10.4312/jis.70.4.219-242>.
- ŽELE, Andreja, 2026a: Prislovi kot oblagolska izhodišča za vsa skladenjsko-pomenska razmerja v stavčni in večstavčni povedi. *Jezikoslovni zapiski* 32/2.
- ŽELE, Andreja, 2026b: Funkcionalne »male« besedne vrste kot povezovala med besedno zvezo, stavkom in besedilom. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 18.

Summary

This article presents the two primary roles of subordination within the Slovenian multiclausal sentence: these are the determinative and the clausal roles. In this framework, a biclausal or multiclausal construction constitutes a single proposition. The subordinate clause describes a situation in relation to the matrix clause, which serves as the fundamental reason for the existence and function of subordinate clauses. Central to the formation of a subordinate link is the principle of embedding, which is inherently tied to the obligatory presence of a correlative. Collectively, these properties define the nature of subordination. Consequently, the formation of a subordinate link requires a more complex set of connectors than other types of relationships within the Slovenian multiclausal sentence; this indicates a distinct hierarchy between the matrix and the subordinate clause, representing one of the defining characteristics of subordination.